

Posudek diplomové práce

Mgr. Kryštof Doležal: Sekularizace jako provokace křesťanství. K teologickým východiskům sociální teorie P. Bergera a Ch. Taylora

Autor si pro svoji diplomovou práci zvolil aktuální, ovšem náročné téma, které výrazně přesahuje do sociologie. I vzhledem k studijnímu oboru autora (Teologie – spiritualita – etika), zároveň vystudovaného politologa, však lze tento interdisciplinární přesah hodnotit jako zásadní plus. Autor se zabývá koncepty dvou výrazných sociologů poslední doby a hledá v jejich koncepcích (anebo spíše: za nimi) více či méně zformulovaná teologická stanoviska či axiomy, aby pak zhodnotil jejich vliv na celek daných sociologických konceptů. Čelil tak hned dvojí výzvě: jednak prostudovat značný objem literatury (jak vyplývá i z bohatého seznamu použité literatury) a jednak číst často mezi řádky.

Práce čítá 79 stran a po formální stránce splňuje všechny náležitosti v úpravě i struktuře (titulní list, prohlášení, anotace, obsah, stať, použitá literatura). Vlastní text je rozdělen přehledně na Úvod, čtyři obsahové kapitoly a Závěr.

Hned v Úvodu autor vychází z tvrzení, že sociologický pohled obou zkoumaných autorů „je motivován jejich osobní náboženskou vírou“ (1). V souvislosti s tím vytyčuje dvě odvážné hypotézy, které hodlá v práci ověřit: že „promyšlení sekularizace a sekularity je u Bergera a Taylora postaveno na teologických základech a nabývá v jejich díle povahy *teologických tezí*“ (obsahová hypotéza), tedy že oba sociologické koncepty jsou vlastně rámovány teologickými axiomy. Druhá hypotéza je spíše obsahová a říká, že „myšlenky obou autorů lze pojmut jako *sekvenci*“ (1). Až ve IV. kapitole ovšem konkrétněji vyplyne, co tím autor myslí: snaží se ukázat, že Taylor v mnohém navazuje na Bergera, dále jeho teze rozvádí a leckdy vykračuje kriticky za něj.

První kapitola (7-11) vyjasňuje základní pojmy a přináší uvedení do tzv. sekularizační debaty v sociologii i teologii v jejím vývoji od cca 30. let 20. století (Bonhoeffer, Gogarten) přes teologii smrti Boha a nadvládu sekularizační teorie v 70. letech až po současné zpochybnění radikálních sekularizačních tezí a kritiku domnělé neutrality sekularismu jako ideologického nástroje (11). Tato kapitola přináší dobrý přehled, zároveň však trpí nedostatečnými citacemi: autor často uvádí jen obecný odkaz na texty zmiňovaných autorů, někdy není poznat, co je jeho vlastní soud a co je referát (např. s. 10: „Sekularizační teorie je nutné chápat jako specificky historické pojetí západní Evropy...“ – je to teze předtím citovaného Luhmanna, anebo autora?). Uvedený Habermasův požadavek na s. 11 není doložen vůbec (analogicky též s. 8, kde je zmíněna Gogartenova teze, a s. 12, pozn. 15, kde je jen zmíněn Durkheim a Luckmann.) V následujících kapitolách jsou již odkazy do literatury kompletní.

Druhá (12-28) a třetí (29-61) kapitola přináší tematicky uspořádaný přehled myšlenek Bergera a Taylora o náboženství v kontextu jejich koncepcí. Zároveň je na nich patrné, že s uspořádáním rozsáhlého materiálu autor zápasil. Tyto dvě kapitoly jsou poměrně obtížně čitelné, zmiňují obrovskou řadu dílčích témat, která ovšem řadí za

sebou často bez výraznějšího spádu či pointy, takže se důležité teze místy ztrácejí v záplavě dílčích kontextů (srv. např. s. 25n, kde po pěti signálech transcendence okamžitě přichází shrnutí čtyř komponent Bergerovy teologické metody, po nichž ovšem přijde zmínka ještě dalšího východiska teologického přístupu). Zvláště pro třetí kapitolu o Taylorovi platí, že by lepší čitelnosti a strukturovanosti textu pomohlo podrobnější dělení jednotlivých podkapitol.

Autor nicméně projde všechny důležité body obou koncepcí (jak je zpětně patrné z pohledu čtvrté kapitoly): u Bergera jeho tezi o sekularizačním vlivu pluralizace a posvátném baldachýnu (15), o přirozené náboženskosti člověka (19) a o signálech transcendence, z nichž může vyrůst „induktivní víra“ založená na empirické zkušenosti těchto signálů (23-27). V závěru druhé kapitoly autor teologicky bystře upozorní na Bergerův dvojí pojem skutečnosti, který mu umožňuje teologické a sociologické hledisko sladit (27) a potencovat. Celá kapitola pak ústí do pointovaného závěru: „Berger sekularizuje teologii a volí sociologický přístup, aby se teologie mohla opět rozvinout. [...] Jako sociolog Berger zastává teologická východiska, jeho sociologie pracuje s vnějším zakotvením a pointou. Teologie má být odpovědí na sociologicky diagnostikované problémy“ (28).

U Taylora autor rozliší tři typy sekularity (tři kroky sekularizace, 29, proto také autor průběžně mluví o „sekularizačních tezích“ v plurálu), zmíní jeho snahu o „sekularizaci bez subtrakce“, tj. že sekularita neznamena překonání náboženství (30) a uvádí do základních Taylorových pojmů: do role sociální imaginace (32-33), vytvoření imanentního rámce (40), který s sebou nese fenomén zapouzdřeného já (42-45) a do konceptu plnosti jako univerzální kategorie pro transcendenci (46-53), přičemž podtrhuje důležitost estetické dimenze u Taylora (56-58).

V průběhu vylíčení myšlenek obou sociologů si autor nenechává pro sebe kritiku. Je ovšem škoda, že ji leckdy schová do poznámek pod čarou (např. pozn. 21, 27, 46, 48, 49, 67, 70, 72, 73, 99, 100), namísto aby ji rozehrál ve vlastním textu a tím mu dodal dynamiku, jak se mu to povedlo v závěru kapitoly III.4.

Kapitola IV. (62-67) je naopak vynikající: přináší srovnání obou koncepcí a na rozdíl od dvou kapitol předchozích je jasná a čtivá. Ukazuje, že oba sociologické koncepty mají zásadní východisko v teologických přesvědčeních (62), což autor dokládá na čtyřech oblastech, v nichž oba sociology srovnává a z nichž Taylor vychází jako důkladnější a komplexnější myslitel: 1. v oblasti sociologického přístupu, v němž Taylor jde výrazně za Bergera a poukazuje na partikularitu sekulárního přístupu k náboženství (62). 2. v oblasti výzkumu sekularizace, pro nějž je důležité zacílení do konkrétního geografického prostoru (63); sporné je hodnocení vlivu pluralismu (64), ale oba autoři se shodnou na oddělení transcendence a sekulárního prostoru, které vede ke ztrátě transcendence (64n). 3. v oblasti antropologie, kde se oba myslitelé snaží najít jeden univerzální pojem pro transcendenci, který ovšem nabourává jejich sociologickou tezi o konstruktivitě skutečnosti (65) a který zároveň ukazuje věřícího člověka jako člověka s hlubší úrovní zkušenosti (66). 4. v oblasti transcendence, která je pro oba sociology výrazem pro „vše, co modernitě chybí“, a tedy je to pro ně „ztracený, ale zcela konstitutivní rozměr člověka a světa“ (66). Zatímco ovšem protestant Berger konstruuje svůj koncept „shora“, deklarovaně z pohledu křesťanské víry, katolík Taylor postupuje spíše „zdola“ (67).

Závěr (68-69) přináší stručné shrnutí výsledků. Oba sociologové interpretují dle autora sekularizaci trojím směrem: 1. je sekularizace pro křesťanství konstitutivní ve společenské rovině (depolitizace a deinstitucionalizace křesťanství), takže teprve sekularizace „dovoluje křesťanství plně se realizovat“ (68). 2. Sekularizace není – oproti klasickým, neutrálně a nadřazeně se tvářícím sekularizačním tezím – koncem náboženství, ale přispívá k jejich transformaci. 3. má náboženství ve společnosti stále

zásadní roli při řešení „společenských a individuálních anomíí či neduhů“, a proto je třeba zachránit transcendenci jako „základního principu lidství“ (68).

Tím vidí autor své v úvodu vytčené hypotézy jako splněné: pro výklad sekularity potřebují oba sociologové transcendenci, jejich interpretace sekularity proto „lze formulovat jako teologickou tezi“ (68). Sekularita trpí nereflexivitou, jinak by nahlédla důležitost náboženství. A zároveň autor tvrdí, že myšlenky obou autorů lze číst jako „sekvenci uvažování nad stejným problémem a z obdobné perspektivy“ (69). Recenzent si ovšem není zcela jist, zda lze skutečně mluvit o sekvenci, tj. že by jeden navazoval na druhého (zde patrně Taylor na Bergera) a přidal k němu něco nového. Dozajista se jedná o plodný střet podobných myšlenek, ovšem z různých směrů, tradic i podnětů, jak naopak autor ukázal dle mého soudu přesvědčivě. Kdyby proto autor práce od této hypotézy zcela upustil, nic zásadního by se nestalo.

V posledním odstavci (69) autor ještě jednou stručně zrekapituluje postup práce a každému z pojednávaných sociologů věnuje jednu kritickou větu, již shrnuje svůj pohled na ně: Bergerovi vytýká nejasnou práci s pojmem skutečnosti, který má de facto dvě roviny. U Taylora kritizuje jeho pojetí transcendence (plnost) jako příliš partikulární. Až na úplný závěr si ovšem schová zásadní kritiku obou přístupů, která by stála za větší rozříkání a zařazení do předchozí kapitoly: oba autoři nedokáží pohlížet na křesťanství jako společenství, ale nechávají si vnutit sekularizační paradigma privatizace náboženské víry, takže se zaměřují pouze na individuum a jeho prožívání víry. Nabízí se otázka – kterou lze otevřít např. při obhajobě, jak by se tento zásadní kritický bod promítl do celku obou koncepcí a jejich případné další kritiky.

Zásadní obsahové připomínky jsem zmínil výše při procházení jednotlivých kapitol. Zbývá zmínit už jen některé drobnosti spíše formálního charakteru: práce obsahuje překlepy, které jsem vyznačil v tištěném exempláři. Na několika místech autor nepozorně zaměnil jména (Taylor místo Berger na s. 18 předposlední řádek, Tillich místo Taylor na s. 60 nahoře dvakrát). Místy je práce stylisticky kostrbatá (s. 4, „Základními texty...“; s. 19, „Dále Berger...“; s. 35 zcela nahoře; s. 38, „Podle Taylora...“ aj.) a nadužívá cizích slov, potažmo anglismů (ruptura, 8, pozn. 11; křesťanská moralita, 8; denotuje, 20, pozn. 22; redundantní, 26 poslední řádek – opravdu redundantní, anebo spíše obsolentní?; konotuje, 62 dole aj.). Pro biblické citace autor používá kupodivu kralický překlad, který působí svojí řečí přece jen zastarale, v kontextu diskuze o moderní roli náboženství o to více.

Práce obsahuje také několik faktických nepřesností či omylů: nešikovná je formulace, že teologie smrti Boha „ilustrovala nereálnost Boží přítomnosti v moderní epoše“ (9). Je v teologii smrti Boha Bůh skutečně nepřítomen? Na s. 32 autor myslí na křesťanství reformační, nikoli „reformované“. Mylné je tvrzení, že v kenotické teologii je „nejvyšší aspirací člověka“ prázdnota (46, pozn. 67), jde o sebevyprázdnění Boží. Nepřesný je také překlad Bergerova tvrzení na s. 63, pozn. 94, který má znít: „Zásadní je opak vůči tomu, co říká papež, že žijeme v náboženském věku. Charles Taylor napsal k tomuto tématu rozsáhlou knihu, *Sekulární věk*. Ale to je také špatně. ...“

Navzdory připomínkám práce splňuje všechna potřebná kritéria, doporučuji ji k obhajobě. Navrhuji hodnocení B.

Možné otázky pro diskuzi při obhajobě:

1. Co by pro obě koncepce znamenal důraz na křesťanství jako *společensví víry*? (Teprve sekularizace „dovoluje křesťanství plně se realizovat“ (68) – jaké křesťanství by to bylo, plně realizované, ale neinstituční?)

2. Jaký je tedy podle obou sociologů, popř. podle autora práce vztah lidské konstruktivity (projekcí) a transcendence? (Srv. s. 20: „Náboženské projekce člověka potom korespondují s realitou, která je nadpřirozená.“ – Jedná se pak ještě o projekce?)

V Praze 22. srpna 2018

Mgr. Petr Gallus, Ph.D.